

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

1. Yleistä lausunnossa esitetyistä tavoitteista

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää videotallennustyöryhmän lausuntoon kirjattuja tavoitteita kaikkienensa kannatettavina.

Todistajien ja muiden kuultavien kannalta uudistus olisi aikaa ja vaivaa säästäessään merkittävä. Toteutuessaan se myös vähentäisi hovioikeuden pääkäsittelyiden peruuntumisia, ja siten nopeuttaisi hovioikeuskäsittelyä ainakin hovioikeuskäsittelyn toimittamisen ajankohtien osalla. Todistajien kertomusten näyttöarvon kannalta videotallentamisella olisi lisäksi työryhmän mietintöön kirjatulla tavalla myönteinen vaikutus.

Tavoite siirtää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen on sekin kannatettava. Tavoite ei ole uusi, mutta tähän mennessä tavoite ei ole toteutunut. Todistajien kuulemisen keskittäminen käräjäoikeuteen on yksi keino sanotun tavoitteen saavuttamisessa. Myös käräjäoikeudessa käsiteltävien asioiden ja etenkin laajojen rikosasioiden valmistelun parantaminen ja käsittelyn tehostaminen osaltaan palvelisi oikeudenkäynnin painopisteen siirtämistä käräjäoikeuskäsittelyyn.

2. Todistajiin ja muihin asiassa kuultaviin liittyvät tavoitteet

Tavoite kuulla todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuultavia vain kerran vähentäisi heille oikeudenkäynneistä aiheutuvaa haittaa ja vaivaa. Samalla se voisi laajemmin vaikuttaa myönteisesti

sanottujen henkilöiden ja kansalaisten ”oikeudenkäyntikokemukseen”, ja siten edelleen vahvistaa kansalaisten arvostusta tuomioistuimiin ja tuomioistuinmenettelyyn.

Käräjäoikeus kiinnittää tältä osin kuitenkin huomiota niihin haittapuoliin, joihin uudistus voi johtaa. On nimittäin niin, että uudistus saattaa lisätä todistajien kuulemiseen käräjäoikeuden pääkäsittelyssä kuluva aikaa ja siten johtaa käräjäoikeuskäsittelyn ja etenkin pääkäsittelyiden keston pitenemiseen. Tämä puolestaan johtaa myös asianosaisten oikeudenkäyntikulujen määrän kasvamiseen. Tästä on esimerkkejä paitsi Ruotsissa toteutetusta vastaavasta uudistuksesta, myös 1990 -luvulla Suomessa toteutetusta prosessiuudistuksesta. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö uudistusta kannattaisi toteuttaa. Siihen on kuitenkin syytä kiinnittää asian jatkovalmistelussa vakavaa huomiota.

3. Todistelun näyttöarvoon liittyvät tavoitteet

Käräjäoikeudessa videotallennetun suullisen todistelun hyödyntäminen muutoksenhakumenettelyssä parantaa suullisen todistelun näyttöarvoa. Se ensinnäkin ehkäisee ihmisen muistiin liittyviä epävarmuustekijöitä, mutta myös estää kertomusten epätoivotun ”jalostumisen” muutoksenhakutuomioistuimen suullisessa käsittelyssä. Toisaalta myös kuultavien käräjäoikeuskertomuksissa saattaa kuitenkin olla virheitä, joiden oikaisemisen täytyy olla myöhemminkin mahdollista.

Yksi keino parantaa suullisen todistelun näyttöarvoa olisi videotallennettujen esitutkintakertomusten käyttäminen todisteena tuomioistuinkäsittelyssä. Tämä olisi kuitenkin omiaan hämärtämään rajaa esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn välillä. Myös kontradiktorisuuteen liittyvät ongelmat nousisivat esille, koska vastakuulustelumahdollisuus pitäisi aina tarjota jo esitutkinnan aikana, mikä puolestaan olisi omiaan pidentämään esitutkintaan kuluva aikaa. Huomattava on myös, että esitutkinnan päätyttyä syntyy muun todistelun johdosta usein myös tarve uusille kysymyksille.

Esitutkintakertomusten videotallentamisella olisi kuitenkin useita hyviä puolia. Sen avulla olisi paremmin mahdollista arvioida tuomioistuimessa kuultavan henkilön kertomuksen uskottavuutta ja esimerkiksi tarkistaa vaikkapa kuulustelijan käyttämä kuulustelutekniikka ja sen vaikutus kuultavan henkilön kertomuksen sisältöön.

4. Muutoksenhakumenettelyn sujuvoittamiseen liittyvät tavoitteet

Ehdottaessaan oikeudenkäynnin painopisteen siirtämistä käräjäoikeuteen, työryhmä vaikuttaa lähestyneen asiaa ehkä liiaksikin muutoksenhakumenettelyn ja muutoksenhakutuomioistuimen

toiminnan helpottamisen näkökulmasta. Tämä on toki ymmärrettävää siltä osin kuin mietinnössä on pohdittu ja ehdotettu kuulemisten videotallentamista kärjäoikeudessa ja videotallenteiden hyödyntämistä muutoksenhakumenettelyssä. Kuitenkin, ehdotetulla tavalla toteutuessaan, uudistus tulee lisäämään työmäärää kärjäoikeuksissa.

Toisaalta, mikäli kärjäoikeuksissa lisääntyvä työ vähentää tarvetta muutoksenhakuun sekä sujuvoittaa muutoksenhakumenettelyä ja siten vapauttaa resursseja ja oikeudenkäynnin painopistettä muutoksenhakutuomioistuimista kärjäoikeuteen aidosti siirrettäväksi, on edellä kerrottu muutoksenhakutuomioistuin näkökulma hyväksyttävä ja oikea.

Tässä yhteydessä on lisäksi syytä kiinnittää huomiota siihen työryhmän mietintöönkin kirjattuun havaintoon, että pääkäsittelyiden kesto on Ruotsin hovioikeuksissa pidentynyt niiden ottaessa vastaan kärjäoikeudessa videotallennettua suullista todistelua. Tämän estämisen keinoin on syytä jatkovalmistelussa keskittyä.

5. Tavoite parantaa asioiden ja erityisesti laajojen rikosasioiden valmistelua

Tavoite on edellä kerrotulla tavalla kannatettava. Kärjäoikeudessa käsiteltävien asioiden ja etenkin laajojen rikosasioiden parempi valmistelu tehostaisi myös kärjäoikeuskäsittelyä ja osaltaan palvelisi oikeudenkäynnin painopisteen siirtämistä kärjäoikeuskäsittelyyn.

Valmistelua koskevien uudistusten merkitystä ei kannata kuitenkaan yliarvioida, sillä jo voimassa olevat säännökset mahdollistavat asioiden hyvän valmistelun, jäsennellyn käsittelyn sekä esimerkiksi yhteenvedon tekemisen, eikä tilanne tältä osin välttämättä ole niin huono, kuin työryhmän mietinnössä on asiaa enemmän perustelematta kuvattu. Toisin kuin mietinnössä on todettu, kärjäoikeudet pyrkivät jo tällä hetkellä valmistelemaan laajat rikosasiat huolellisesti ja niin hyvin kuin se käytettävissä olevien resurssien rajoissa on mahdollista. Valmistelussa voi toki olla puutteita, mutta ne eivät ole yksinomaan tuomioistuimen toiminnasta aiheutuvia. Vaikka tuomioistuin on vastuussa asian valmistelusta ja jäsennellystä käsittelystä, on tuomioistuimen toimin vaikea tehostaa valmistelua ja jäsentää käsittelyä, jos oikeudenkäynneissä esiintyvien syyttäjien, avustajien ja asiamiesten ammattitaidon parantamiseen ei samalla kiinnitetä huomiota. Syyttäjien syytteissä on nimittäin usein puutteita, samoin avustajien, puolustajien ja asiamiesten toiminnassa.

Tältä osin kärjäoikeus kiinnittää vielä huomiota esitettyyn indeksointiin ja sen toteuttamiseen. Ajatus indeksoinnista on itsessään hyvä ja kannatettava, ja osaltaan valmistelua sekä jäsennellyä käsittelyä parantava. Ehdotuksen jatkovalmistelussa on kuitenkin syytä tarkoin miettiä eri vaihtoehdot sille, miten, missä vaiheessa ja kenen toimesta indeksointi tehdään. Luontevinta se olisi tehdä kärjäoikeudessa ja heti pääkäsittelyn aikana. Tällöin siitä vastaisi parhaiten kärjäsihteeri tai harjoittelusuunnitelmaan sisältyvässä tilanteessa kärjänotaari puheenjohtajan ohjauksessa. Tämä

edellyttää kuitenkin osaamista ja riittävien resurssien turvaamista. Indeksointi lisää työn määrää käräjäoikeudessa.

Indeksointiin liittyy kuitenkin myös käytännön ongelmia sillä laajoissa asioissa todistajan kertomus voi pitää sisällään asian ratkaisemisen kannalta merkityksellistä tietoa myös muissa kuin jonkin syytekohtan tai teeman osalle indeksoidussa osuudessa. On myös muistettava, etteivät todistajat yleensä ole oikeudenkäynnin ammattilaisia.

Yksi mahdollisuus edellä kerrottujen ongelmien ratkaisemiseksi olisi, että indeksoinnista vastaisi hovioikeus asian valmistelun yhteydessä. Tämä kuitenkin lisäisi hovioikeuden työn määrää.

6. Tavoite keskittää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuksiin

Työryhmän mietintöön – jälleen kerran – kirjattu tavoite siirtää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen on siis kannatettava. Todistajien kuulemisen keskittäminen käräjäoikeuteen on yksi keino sanotun tavoitteen saavuttamisessa, mutta yksittäisenä keinona sen merkitys voi olla vähäinen, jos muutoksenhakumenettelyyn itseensä ei tehdä muutoksia ja etenkin, jos käräjäoikeuksien resurssit ei samassa yhteydessä merkittävästi vahvisteta. Käräjäoikeuksilla tulee olla riittävät resurssit esimerkiksi riittävän vahvojen kokoonpanojen käyttämiseen aina kun se on tarpeen.

7. Videotallennuslaitteiden laatu ja käytettävyys

Tältä osin ei voi liiaksi korostaa niitä vaatimuksia, joita videotallentamisessa käytettävien laitteiden helppokäyttöisyydelle, tekniselle toimivuudelle ja varmuudelle, häiriötilanteissa käytettävissä oleville varatoimille ja tekniselle tuelle sekä tallenteiden laadulle ja käytettävyydelle tulee asettaa. Riittävällä tavalla toteutettuna hanke tulee aiheuttamaan kustannuksia paitsi laadukkaan laitteiston myös sen käyttämisen edellyttämän henkilöresurssin sekä esimerkiksi mahdollisesti tarvittavien lisäistuntosalien vuoksi.

8. Videotallenteiden julkisuus sekä niihin tutustuminen

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota videotallenteiden julkisuuteen, mikä sinällään on hyväksyttävä ja tavoiteltava lähtökohta. Useassa jo annetussa lausunnossa on kiinnitetty huomiota ongelmiin, jotka julkisuuteen liittyvä. Niitä tässä enää toistamatta käräjäoikeus nostaa esille kysymyksen siitä, onko tallenteen pakko olla julkinen ja tulisiko käräjäoikeudelle olla mahdollisuus asettaa sen julkisuuteen liittyviä määräyksiä epäiltäessä niiden tulevaa väärinkäyttöä. Toisaalta voi kysyä, onko yleisölle

pakko tarjota mahdollisuutta videotallenteiden jälkikäteiseen katsomiseen, kun oikeudenkäynnin julkisuus tältä osin toteutuu käräjäoikeuden pääkäsitteilyssä, johon jokaisella on lähtökohtaisesti aina oikeus saapua. Ja vielä, olisiko kuullun henkilön kertomuksen jälkikäteinen julkisuus mahdollista toteuttaa esimerkiksi äänitalenne luovuttamalla. Viimeksi mainittu vaihtoehto vähentäisi kuultavien yksityisyyteen liittyviä ongelmia.

Älypuhelinien ja muiden vastaavien laitteiden ottaminen pois esimerkiksi käräjäoikeuden turvatarkastuksessa voi osoittautua käytännössä mahdottomaksi vaikkakin siihen säädettäisiin lakiin perustuva mahdollisuus. Velvollisuus tarjota mahdollisuus videotallenteiden katsomiseen edellyttää myös sitä, että tuomioistuimilla on osoittaa sitä varten siihen tarkoitettu tila. Jos tutustuminen tapahtuu istuntosalissa, on sen ajaksi järjestettävä valvonta jo salien tekniikan hinnan sekä niihin mahdollisesti kohdistuvan ilkvallan vuoksi.

9. Taloudellisen vaikutukset

Työryhmän mietinnössään esittämä tulee aiheuttamaan huomattavia kustannuksia. Itse laitteisto on kallis, eivätkä sen vaatimia kustannuksia saa vähentää käräjäoikeuksien muista toimintamenoista. Videotallentaminen tulee myös vaatimaan henkilöresursseja niin lainkäytössä kuin myös esimerkiksi vartioinnissa sekä esimerkiksi tiloja tallenteisiin tutustumista varten. Ja lopuksi, asianosaisille aiheutuvat oikeudenkäyntikulut voivat uudistuksen myötä jopa kasvaa.

10. Voimaantulo

Uudistuksen toteutuessa käräjäoikeuksille tulee varata riittävä aika siihen valmistautumiseen. Mietintöön kirjatut ehdotukset tulevat nimittäin vaatimaan koulutusta, perehdytystä, laitehankintoja sekä mahdollisesti myös uuden henkilökunnan rekrytointia. Puolen vuoden siirtymäaika on kaikissa tilanteissa riittämätön.

Lahtinen Ilkka
Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus